

Qorti tal-Appell
(Kompetenza Inferjuri)

Imħallef Anthony Ellul

Appell numru: 53/2015/1

Onor A.I.C. Anthony Bezzina (appellant)

Vs

Onor Prim Ministru Dr Joseph Muscat (appellat)

6 ta' Mejju, 2019.

1. B'sentenza tal-5 ta' Lulju, 2018 il-Qorti tal-Magistrati (Malta) cahdet it-talba tal-attur sabiex il-konvenut ikun kundannat ihallsu danni minhabba dak li qal dwaru f'diskors pubbliku li sar il-Hadd 8 ta' Frar, 2015. L-ewwel qorti rragunat li l-konvenut kellu d-dmir, bħala Prim'Ministru u politiku, li *".... jgħib għall-attenzjoni tal-pubbliku l-aġir ta' persuna eletta sabiex jirrapreżenta l-interessi tal-poplu w l-abbuż da parte tiegħu tal-posizzjoni tiegħu biex jimponi fuq ħaddiema kemm li jaħdmu privatament b'xejn kif ukoll illi jiffirmaw, mhux dokument wieħed iżda tnejn, fejn jiċċdu illi ħadmu fil-ħinijiet tax-xogħol"*.
2. B'rikors preżentat fil-25 ta' Lulju, 2018 l-attur appella mis-sentenza bl-aggravju jkun li huwa għamel il-kawża fuq il-mod kif il-konvenut ippreżenta pubblikament bħala fatt konklużjoni ta' inkjesta. L-attur jinsisti li l-kawża hi biss dwar allegazzjoni pubblika tal-konvenut dwar x'ġie deċiż mill-konklużjonijiet tal-inkjesta. B'dak li qal il-konvenut ta x'jifhem li kien qiegħed jikkellem fuq fatt stabbilit. Għaldaqstant, il-qofol tal-kwistjoni huma l-konklużjonijiet tal-inkjesta dipartimentali u jekk il-konvenut għamilx allegazzjonijiet foloz.
3. Il-konvenut wieġeb u ta r-raġunijiet għalfejn l-appell għandu jkun miċħud.
4. Quddiem l-ewwel qorti, il-konvenut kien iddefenda ruħu billi argumenta li:

"1. Illi t-talbiet attriċi huma infondati fil-fatt u fil-liġi.

2. Illi f'kull każ u mingħajr preġudizzju għas-sueċċepit, d-diskors indikat mill-attur m'huwiex libelluż fit-termini tal-liġi.

3. Illi subordinatament u mingħajr preġudizzju għas-sueċċepit, id-diskors li għamel l-eċċipjent jikkonsisti f'espressjoni ta' opinjoni u apprezzament, jew value judgement, u huwa fair comment fuq materja ta' interess pubbliku, fuq fatt sostanzjalment veri, ammissibbli kemm taħt il-Liġi tal-Istampa, kemm taħt il-Kostituzzjoni ta' Malta u l-Konvenzjoni Ewropea tad-Drittijiet u l-Libertajiet Fundamentali tal-Bniedem".

5. Il-kawża hi relatata ma' aħbar li kienet ixxandret fl-2012 dwar ħaddiema impjegati mal-Gvern li kienu għamlu xogħol f'każin tal-Partit Nazzjonalista. Jingħad li waqt diskors li sar fit-8 ta' Frar, 2015 il-konvenut kien qal li f'inkjesta kien irrizulta li l-attur:-
- i. *'gjegħel lil ħaddiema tal-Gvern jiffirmaw dikjarazzjoni falza, biex igħidu, biex jicċdu s-sewwa magħruf.....';*
 - ii. *'persuna li inkjesta ħareġ li hedded ħaddiema biex jagħmlu dikjarazzjoni falza'.*
6. Il-qorti tibda biex tgħid li għad-deċiżjoni tal-meritu m'huwiex rilevanti biss dak li jirrizulta mir-rapport tal-Bord ta' Investigazzjoni, u wieħed irid jeżamina l-fatti kollha li graw u li wasslu biex jinħatar il-Bord. Għaldaqstant, il-qorti ma taqbel xejn mal-attur li l-qofol tal-konkluzjoni kienu l-konkluzjonijiet li saru mill-Bord u li l-konvenut seta' biss igib prova li l-bord kien ikkonkluda dak li qal waqt id-diskors. Dak li ġara u li wassal biex is-segretarju permanenti jaħtar Bord ta' Investigazzjoni, kien rilevanti. Hu veru li l-konvenut semma x'kien irrizulta mill-investigazzjoni li saret, pero' dak li ntqal kien ovvjament bażat fuq dak li kien ġara. Jekk il-fatti li allega l-konvenut kienu veri, għalkemm il-Bord ma wasalx għalihom, fil-meritu l-azzjoni tal-attur xorta ma kinitx tirnexxi. Azzjoni ta' malafama ma tistax tirnexxi meta l-fatti allegati jkunu veri.
7. Jirrizulta li kienet saret investigazzjoni interna fil-Ministeru għar-Riżorsi u l-Affarijiet Rurali wara li fil-ġurnal Kulħadd kien rapportat li l-attur kien inqegħda b'ħaddiema tal-Gvern sabiex sar xogħol fil-każin tal-Partit Nazzjonalista fiż-Żurrieq, ftit qabel l-elezzjoni tal-Kunsilli Lokali tal-2012. F'rapport datat 7 ta' Mejju, 2012 il-Bord kien ikkonkluda li:
- i. Għandu jkun magħmul ċar lill-ħaddiema tal-Ministeru għar-Riżorsi u l-Affarijiet Rurali x'inhuma l-ħinijiet tax-xogħol normali meta jkunu qegħdin jaħdmu bl-imqjeta.
 - ii. Ħaddiema tal-Ministeru m'għandhomx jintalbu jagħmlu xogħol privat mis-superjuri tagħhom.
 - iii. Il-ħaddiema għandhom ikunu mħarrġa biex ikunu assertivi u jiġu evitati sitwazzjonijiet imbarazzanti għaž-żewġ partijiet.
8. Involuti kien hemm tlett ħaddiema li kienu għamlu dikjarazzjoni flimkien datata 23 ta' April, 2012 u li fiha iddikjaraw:
- "Aħna hawn taħt iffirmiti niddikjaraw illi x-xogħol ta' tibjid ta' kamra fuq il-bejt tal-Każin tal-PN iż-Żurrieq għamilnieh min jheddna, wara l-ħin tax-xogħol u b'mod volontarju".***
9. Dikjarazzjoni li ġiet abbozzata mill-attur u ffirmata fl-uffiċċju tiegħu.

10. Wara t-tlett ħaddiema għamlu affidavit li x-xogħol li għamlu fil-każin tal-Partit Nazzjonalista taż-Żurrieq, sar minn jeddhom u b'mod volontarju. Dan sar fuq inizjattiva tal-attur u Joseph Borda.

11. Sussegwentement tnejn mill-ħaddiema għamlu dikjarazzjoni fejn iddikjaraw fost'affarijiet oħra li:

"Wara li dan il-każ gie rrapurtat fil-gazzetti sejhilna l-perit Anthony Bezzina fl-uffiċċju tiegħu ġewwa Beltissebħ Floriana u qalilna biex niffirmaw dikjarazzjoni li kienet diġa tlestiet minnu fejn tgħid li aħna morna minn jeddna u volontarjament.

*Nikkonfermaw li **din id-dikjarazzjoni m'hiex vera u saret għax hekk ordnalna l-Perit Anthony Bezzina**".*

12. Dik id-dikjarazzjoni hi parti mir-rapport tal-bord ta' inkjesta li dwarha kien osserva:

"Fir-rigward tad-dikjarazzjoni li ġiet iffirmata mit-tliet ħaddiema fl-uffiċċju tal-Perit Bezzina, il-Bord iħoss li filwaqt li l-protagonisti superjuri jġigifieri Borda u l-Perit taw każ li jispjegaw lill-ħaddiema x'kien hemm miktub fid-dikjarazzjoni, minn naħa tagħhom ix-xhieda tal-ħaddiema turi li huma ħassewhom taħt pressjoni biex jiffirmaw imbilli ġew imqabbdha jagħmlu hekk mis-superjuri tagħhom. Mill-mod kif xehedu, u l-biża li wrew anke waqt ix-xhieda tagħhom, jidher ċar li dawn il-ħaddiema jibzġu mis-Superjuri tagħhom u allura ħassewhom kostretti biex jiffirmaw id-dikjarazzjoni. Ma jfissirx b'dan li s-superjuri tagħhom kellhom xi ntenzjoni li jbeżżawhom.

Il-pressjoni minn naħa tas-Sur Borda ħarġet b'mod partikolari meta fil-każ wieħed mill-ħaddiema li dakinhar inzerta kellu l-funeral ta' ommu, lil dan talbu sabiex ikun lest ħa jitle' jiffirma d-dikjarazzjoni eżatti wara l-funeral t'ommu. Kif fil-fatt sar".

13. Jirrizulta wkoll li lill-bord kienet ġiet preżentata dikjarazzjoni ffirmata minn tnejn mill-ħaddiema involuti, li tgħid li d-dikjarazzjoni li ffirmaw:

- i. Ma kinitx vera; u
- ii. Saret fuq ordni tal-perit Bezzina.

14. Fir-rapport li sar mill-bord, ma jirrizultax li wasal għal xi konklużjonijiet dwar dik id-dikjarazzjoni.

15. Meta t-tlett ħaddiema xehedu l-qorti għamluha ċara li d-dikjarazzjoni li ffirmaw fit-23 ta' April, 2012 ma kinitx il-verita' peress li x-xogħol għamluh għaliex bagħathom Joseph Borda, superjur tagħhom u mhux **'min jhedna'** kif kien hemm miktub fid-dikjarazzjoni tat-23 ta' April, 2012. Hu ċar li għalihom dik kienet ordni ta' superjuri li kellhom jobdu. Fir-rapport stess fil-parti fejn hemm il-verżjoni li rrakkonta Charles Curmi, joħroġ li x-xogħol sar fuq ordni ta' Borda li kien qiegħed jitkellem għall-attur. Curmi kien is-supervisor responsabbli għaž-żewġ ħaddiema l-oħra li flimkien miegħu għamlu x-xogħol fil-każin.

16. Wara li l-qorti qrat ir-rapport tal-bord, tikkonkludi li m'għandhiex dubju li l-bord qatt ma kkonkluda jew għadda xi osservazzjoni fis-sens li l-attur kien direttament sforza lill-ħaddiema sabiex jiffirmaw id-dikjarazzjoni. Pero' mill-provi rriżulta li wara li kienet pubblikata l-aħbar f'gazzetta, l-attur kien intervjuena personalment u pprepara dikjarazzjoni li l-ħaddiema ffirmaw fl-uffiċċju tiegħu. Il-bord osserva li minn dak li xehedu quddiemu, il-ħaddiema *"ħassewhom taħt pressjoni biex jiffirmaw imbilli ġew imqabba jagħmlu hekk mis-superjuri tagħhom"*. Hu ovvju li l-involviment personali tal-attur u Joseph Borda sabiex saret id-dikjarazzjoni kompli jżid il-pressjoni fuq il-ħaddiema sabiex jiffirmawha, minkejja li għalihom ma kinitx mera tal-verita'. Hekk per eżempju Paul Inguanez xehed, *"Jien kont imġiegħel niffirmaha dik. Is-sur Borda beda jgħidli din mhi xejn. Din mhi xejn"* (fol. 215). Dan iktar u iktar imbagħad meta l-ħaddiema ttieħdu għand nutar sabiex jiffirmaw dikjarazzjoni oħra bħala u jikkonfermawha bil-ġurament. Hawnhekk bizzejjed li ssir riferenza għal dak li xehed l-istess Inguanez; *"Jien x'ħin dħalt kulħadd iħares lejja, bżajt, bdejt nippassiġġa fil-kuridur hekk, imbagħad is-sur Borda beda jgħidli dan mhu xejn, dan mhu xejn. Heqq Mario ma tkellem xejn. Jien naf"* (fol. 217). Mistoqsi ħax ġurament qal, *"Kem **bistu** naqra hux"*. Hu għalhekk ovvju li għal Inguanez ma kienx jikkonfermaha bil-ġurament għaliex ix-xogħol m'għamlux minn jeddu imma għaliex Borda kien bagħatu jagħmlu. Għalhekk hemm provi li l-atteggament tal-attur u Borda wassal lill-ħaddiema biex jiffirmaw id-dikjarazzjoni. Ovvjament irrispettivament hux b'intenzjoni jew le, poġġew lit-tlett ħaddiema f'sitwazzjoni fejn ħassewhom li kellhom jiffirmaw. Fatt li hu evidenti wkoll meta taqra r-rapport. Dan iktar u iktar meta tikkunsidra dak li kiteb ic-chairman tal-Bord f'ittra datata 7 ta' Mejju, 2012 u mehmuża mar-rapport.
17. Magħmula dawn il-konsiderazzjonijiet il-qorti tikkonkludi li l-attur m'għandux raġun jilmenta dwar l-ewwel parti tad-diskors fejn saret riferenza għalih.
18. Għal dak li jirrigwarda t-tieni dikjarazzjoni li dwarha l-mentha l-attur, l-ewwel qorti ma kkomentatx. L-ewwel qorti kkonkludiet li, *"Jirriżulta wkoll illi t-tlett ħaddiema ħassewhom imġiegħla jiffirmaw kemm id-dokument quddiem ir-rikorrent kif ukoll l-affidavit illi sar quddiem in-Nutar tar-rikorrent, in-Nutar Darmanin"*. Dwar l-allegat *'theddid'* ma ntqal xejn.
19. Fil-*findings* tal-bord tal-investigazzjoni imkien ma jissema li l-konvenut kien hedded lit-tlett ħaddiema fis-sens li mminacċhom. X'seta' fehem il-pubbliku li sema' dak id-diskors meta l-konvenut qal li fl-inkjesta kien ħareġ li l-attur **'hedded ħaddiema biex jagħmlu dikjarazzjoni falza'**? In *common parlance* il-kelma *'hedded'* tfisser li l-attur imminacċja jew widdeb lill-ħaddiema biex jiffirmaw id-dikjarazzjoni, u jekk le ser ipattuha. Fl-ebda parti tad-diskors il-konvenut ma kkwalifika l-kelma *'hedded'*. Hu mod li tezaġera u ieħor li tagħmel *sweeping statement* bħal dak li jibqa' mhux ippruvat.
20. Il-konvenut kellu kull jedd li jikkritika l-atteggament tal-attur f'din il-kwistjoni, li żgur kienet politikament imbarazzanti għall-attur. Każ li kien ta' interess pubbliku meta tqies li l-attur kien uffiċjal pubbliku u nvolut fil-politika.

21. Il-qorti hi konvinta li meta kienet pubblikata l-aħbar f'gazzetta lokali dwar ix-xogħol li sar fil-każin tal-Partit Nazzjonalista fiż-Żurrieq, l-attur inqabad f'paniku u pprova jillimita l-ħsara. Fil-fatt hu talab lill-ħaddiema jiffirmaw dikjarazzjoni li kiteb u li ma kinitx tirrifletti l-verita' kollha. Bħallikieku dak ma kienx biżżejjed, spicċa ħadhom għand nutar ta' fiduċja tiegħu sabiex jiffirmaw dikjarazzjoni oħra u jikkonfermawha bil-ġurament. Dan m'huwiex il-mod kif isiru l-affarijiet u l-qorti taqbel perfettament ma' dak li kiteb ic-chairman tal-bord fl-ittra lis-Segretarju Permanenti fil-Ministeru għar-Rizorsi u l-Affarijiet Rurali (datata 7 ta' Mejju, 2012):

*"4 Bezzina u Borda kellhom id-dritt li jitolbu lill-ħaddiema jagħmlu dikjarazzjoni. Madankollu ma kellhomx jitolbuhilhom huma u lanqas ma kellhom jieħdu lill-ħaddiema għand nutar biex jagħmlu affidavit. **Il-ħaddiema kellhom jithallew liberi li jagħmlu dikjarazzjoni huma, u jekk kellhom bżonn għajnuma ifittxuha huma, kif fil-fatt għamlu bid-dikjarazzjoni li pprezentaw lis-Segretarju Peramenti fit-30 ta' April, 2012**".*

22. Il-ħaddiema tpoġġew f'posizzjoni skomda u ffirmaw u kkonfermaw id-dikjarazzjoni bil-ġurament kontra qalbhom. Meta superjur jidh'ol b'dak il-mod f'kwistjoni li toltu personalment, ħaddiem jista' jhossu *helpless* u jbaxxi rasu għat-talba tas-superjur. L-attur għandu jagħraf li żbalja u inqas jagħmilha tal-vittima jkun aħjar. Il-qorti tosserva wkoll kif l-attur wasal biex igħid fil-qorti li l-ħaddiema kellhom jithallsu għax-xogħol (eżempju a fol. 112) iżda id-dikjarazzjoni ġuramentata inkiteb li x-xogħol għamluh "*mingħajr ħlas*". Hawn tkompli toħroġ il-konfużjoni.

23. Madankollu, jibqa' l-fatt li l-konvenut irrispettivament mill-kariga li jokkupa, ma kellux dritt jallega fatt li jolqot fin-negattiv ir-reputazzjoni ta' ħaddieħor u li m'hemmx prova dwaru. Id-dikjarazzjoni tal-konvenut li l-attur **'hedded ħaddiema biex jagħmlu dikjarazzjoni falza'**, kienet *statement of fact* u mhux *value judgment*. Dik m'hijiex opinjoni. Dan apparti li fir-rapport tal-investigazzjoni lanqas biss ma tissemma l-kelma 'hedded' jew 'theddid'. Il-konvenut ma xehedx u għalhekk m'huwiex magħruf minn fejn ġab it-tagħrif. Il-qorti tifhem li bħala Prim'Ministru kellu aċċess għar-rapport, u jekk le ma kien hemm xejn x'izommu milli jkollu aċċess għalih. Irrispettivament x'kien is-sors tiegħu, jibqa' l-fatt li għamel *statement of fact* li ma saritx il-prova tiegħu.

24. Hu veru li fir-rapport inkiteb li, *"... dawn il-ħaddiema jibz'għu mis-Superjuri tagħhom u allura huma ħassuhom kostretti biex jiffirmaw id-dikjarazzjoni"*. Il-qorti tifhem u tapprezza li l-ħaddiema involuti kellhom ċertu biża minħabba li kien hemm is-superjuri tagħhom involuti, fosthom l-attur. Għal dik ir-raġuni raw li ma kellhomx triq oħra għajr li jiffirmaw id-dikjarazzjoni li pprepara l-attur. Hu ovvju li ma riedux ikollhom inkwiet mas-superjuri tagħhom u ffirmaw u għamlu dak li qalulhom. Wara kollox hu normali li persuna tibza' għall-ħobza u tevita milli tidh'ol f'kontroversji bla bżonn mas-superjur tagħha. Pero' jrid jissemma wkoll kif fir-rapport inkiteb li l-fatt li l-ħaddiema kienu mbeżza, **"Ma jfissirx b'dan li s-superjuri tagħhom kellhom xi**

ntenzjoni li jbeżżawhom". Kliem li juri kemm ma kienx hemm provi li l-attur kien 'hedded' lill-ħaddiema biex jiffirmaw id-dikjarazzjoni. Il-qorti ssemmi wkoll kif l-ebda wiehed mit-tlett impjegati ma xehed li l-konvenut kien imminaccāhom.

25. Id-diskors originali li għamel il-konvenut qatt ma gie ppreżentat. L-attur ippreżenta biss estratt dattilografat (Dok. AB1 a fol. 2) tad-diskors. Dokument li qal li għamlu avukat.

26. Fil-fehma ta' din il-qorti, sa minn qabel ma bdiet tinstema' l-kawża kien ikun f'loku li l-ewwel qorti tagħti ordni lill-attur sabiex jippreżenta *recording* tad-diskors. Madankollu fit-tweġiba, il-konvenut ma kkontestax li qal il-kliem stampat f'dokument AB1 waqt diskors li għamel il-Ħadd 8 ta' Frar, 2015. It-talba tal-attur ma kinitx miċhuda għaliex ma saritx l-aħjar prova, iżda fuq il-meritu tal-kawża.

27. L-attur ippropona l-kawża a bażi tal-Att dwar l-Istampa (Kap. 248). Fil-fatt l-att promotur it-talba hi sabiex il-konvenut ikun ikkundannat iħallas, "*... lill-attur dik is-somma li tiġi stabbilita minn dina l-Onorabbli Qorti a tenur tal-Artikolu 28, 29 u tal-Artikolu 24A tal-Att dwar l-Istampa (Kap.248 tal-Liġijiet ta' Malta)*"

28. Dak li qal il-konvenut kien waqt diskors pubbliku. Fiż-żmien rilevanti l-artikolu 24A tal-Att dwar l-Istampa (Kap. 248) kien jipprovdi:

*"L-azzjonijiet kriminali u ċivili msemmija fl-artikolu 23 jistgħu jittieħdu wkoll kontra kull persuna li tkun għamlet diskors pubbliku f'ċirkostanzi fejn hija tkun taf jew raġonevolment setgħet tkun taf jew tistenna li l-kontenut tiegħu se jiġi pubblikat f'Gazzetta jew f'mezz tax-xandir u **fil-fatt ikun kollu jew parti minnu hekk ippubblikat**".*

29. Għaldaqstant, l-azzjoni li ppropona l-attur tista' tirnexxi **biss** jekk jagħti wkoll prova li d-diskors kollu jew parti minnu kien pubblikat f'Gazzetta jew f'mezz tax-xandir. Ovvjament trid tkun il-parti rilevanti għal dik meritu tal-kawża li saret taħt il-Kap. 248.

30. Kif tajjeb irraġuna l-konvenut (ara paragrafi 13 *et seq.* tat-tweġiba), l-attur m'għamel l-ebda prova li d-diskors kien pubblikat bil-mod li trid il-liġi. Argument li sar ukoll fit-trattazzjoni quddiem l-ewwel qorti, u li dwaru ma qalet xejn. Pero' għaladarba ma saritx il-prova tal-pubblikazzjoni bil-mod li jitlob l-artikolu 24A tal-Kap. 248, tfalli l-azzjoni tal-attur. M'hemmx prova li dik il-parti tad-diskors kienet pubblikata. Ovvjament din il-qorti ma tistax toqgħod tispekula li d-diskors kien pubblikat bil-mod li trid il-liġi. Dik hi prova li kellu jagħmel l-attur sa mill-bidunett u naqas milli jagħmilha. Seta' ma jagħmilhiex kieku l-konvenut iddikjara li ma jikkontestax li d-diskors kien pubblikat f'gazzetta jew mezz tax-xandir. Dikjarazzjoni li pero' ma saritx. Il-fatt li baqa' sieket m'hijjex ammissjoni. Fiċ-ċirkostanzi l-appell tal-attur ma jistax jirnexxi.

Għal din ir-raġuni tiċhad l-appell bl-ispejjeż kontra l-attur.

Anthony Ellul.